

Од контекстот, навистина, во извесни случаи може да се разбере дали станува збор за лично име, топоним или занимање. Но во некои случаи и тоа е проблематично, сп. на пр. *da-i-ja-ke-re-u* (PY Aq 218.3), за кое се искажани различни мислења: занимање, антропоним и топоним. Авторот овде заклучува дека е помалу веројатна интерпретацијата на зборот како антропоним или топоним. Но дури и да се гледа дека некој збор е антропоним, за неговата идентификација цитираниот текст не може да помогне како во случаите со апелативи.

За илустрација како е обработен речникот еве уште еден пример. За *e-ti-wa* (KN Fs 19.1) авторот установува дека „веројатно е топоним“. Од цитираната литература под линија се гледа дека некој микенолози го земаат зборот за антропоним, други за теоним. Но ако земе човек да прави споредба помеѓу овие три можности, водејќи при тоа сметка за контекстот каде се среќава зборот, не може да не се согласи со определбата на Јогго дека најверојатно тој претставува топоним, на што помислуваат и повеќето научници. Овој збор е оставен без идентификација, а во други случаи се избира и најверојатната од предложените идентификации. На таков принцип се обработени, речиси, сите зборови. Литературата не е механички ексерпирана, а авторот размислувал и во спорните случаи преценувал што е најприфатливо и него го ставал во одредницата под заглавниот збор.

Од техничка страна книгата е на потребната висина. Во текстот се забележуваат и печатни грешки, но тие се лесно препознатливи (како на пр. *pa-si-te-o-si*, наместо *-te-o-i*, s.v. *a-re*, стр. 96) и не ја намалуваат високата вредност на овој сериозен труд.

Методолошки добро конципиран и педантно сработен, Микенскиот речник на Јогго, резултат на повеќегодишна упорна работа, претставува значаен прилог кон микенолошките студии. Како прирачник тој мошне корисно ќе послужи во понатамошното иследување на микенските текстови и ќе даде потстрек за уточнување на сè уште големиот број несигурно идентифицирани зборови. Секој еден што ќе го земе в рака овој том и се запознае со неговата содржина, искрено пожелува поскоро да го види и вториот том, т.е. да го има целиот микенски лексички фонд наедно вака обработен со преглед на досегашните резултати во објаснувањето на зборовите.

6.VII 1986.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

J. T. HOOKER, *The Origin of the Linear B Script*, Supplementos a Minos Núm. 8, Salamanca 1979, 8°.

Оваа монографија за потеклото на линеарното Бе писмо, објавена пред 7 години, не можевме порано да ја прикажеме во Ж.А., зашто ја немавме. Благодарение на J. Melena којшто ни ја испрати книгата пред извесно време, тоа го правиме одвај сега.

Нејзината содржина е изложена како одговор на следниве четири прашања Како било писмото создадено? Зошто било создадено? Кога било создадено? и Каде било создадено?

Се тргнува од констатацијата на Evans (SM I, 38—39), PM IV, 683) дека линеарот Бе претставува последна фаза на линеарното писмо што било во употреба на Крит во бронзената епоха. Иако има многу сличности со линеарот А, кој е тесно поврзан со пиктографското писмо, линеарот Бе не произлегол директно од овие два писма. Во него има доста елементи кои според Hooker потекнуваат од други системи за пишување. Од илустрациите на крајот од книгата се гледа дека 22 знака се, речиси, исти во линеарното Бе, А и пиктографското писмо, а напомнува дека уште 18 други знаци се заеднички за линеарното А и Бе. Значи, од околу 80 силабограми во линеарното Бе писмо само половината од знаците имаат паралели во линеарното А и во пиктографското писмо. Се повикува и на мислењето од Грумах дека на Крит немало

замени на писмата (пиктографско) со лин. А., а ова со лин. Бе), а дека тие временски се преклопувале во употребата. Н. наоѓа дека на Крит во бронзената епоха се употребувале седум вида различни писма. Всушност нема повеќе од 3, евентуално 4. Писмото на дискот од Фест, кое има белези на критска провениенција (сп. знакот на двојната секира) уште може да се смета за посебен вид на пиктографско писмо, но другите три: од Аркалохори, Тилисос и KN 5800 од Ираклион, познати од мали фрагменти, поскоро претставуваат варијанти од линеарот А.

Анализирајќи ја формата на силабограмите, идеограмите, кратенките, лигатурите и др. знаци од линеарното Бе писмо, наоѓа дека на Крит еден вид „двојно пишување“ со слогови знаци и со идеограми. Паралела за ваков вид писмо имало како на Крит, така и на Предниот Исток. Во хиероглифското хетитско писмо, кое било позајмено од сумерските клинописи, исто така има употреба на идеографски и фонетски знаци. Интересно е дека во линеарот Бе има различни начини на сврзување идеограми со фонограми. Некои од нив се слични со сврзувањата во линеарот А, што претставува наследство од постарите критски писма, но некои комбинации се настанати при развојот на линеарното Бе писмо.

Го прифаќа мислењето искажано од други автори дека линеарот Бе бил наменет за пишување и на друг пропадлив материјал, а не само на глина. Тоа се гледа јасно од заокружените форми на некои знаци, кои можеле лесно да се пишуваат со мастило на папирус или пергамент.

Од археолошките наоди се знае дека во 15 век пред н.е. на Крит дошло до насилно рушење на дворците каде што се употребувало линеарното А писмо: Аја Тријада, Гурија, Малаја, Палајкастро и Закро. Го прима објаснувањето на Еванс дека разрушувањето на овие центри се должи на експанзијата на Кнос и на неговата доминација над поголемиот дел од островот. Следователно, промената на писмото можела да настане во Кнос. Овде ги разгледува различните теории за потеклото на линеарот Бе од: S. Dow, Evans, Schachermeug, Rore, Grunach, и се обидува да открие *terminus post quem* од кога започнало да се употребува ова писмо. Установува дека тоа не е некаква иновација што настанала одеднаш, ами дека се развивало постепено со мешање на елементи од различно време и од разни места. Сепак одредува дека реформата на писмото започнала на Крит во 15 век пред н.е. како резултат на политичка промена на островот. Авторот е убеден дека промената на писмото започнала исклучиво во минојска средина без интервенција на микенски освојувачи. Но бидејќи линеарните Бе текстови покрај грчките „содржеле и негрчки елементи“, тој заклучува дека писмото со кое се тие пишувани се развило на две места: во грчка и во минојска јазична средина.

Неговата теза се состои во следново: Едно минојско писмо од типот на она што се употребувало во Аја Тријада, но не идентично со него, било воведено во дворците на Пелопонез, во Микена и Тиринс. Трговијата што ја воделе Микенците од копното условила развој на еден систем за пишување. Се разбира, во тоа нема ништо револуционерно, бидејќи писмото се употребувало со таква цел и на Крит. Со текот на времето писмото било постепено модифицирано во неговата надворешна форма. По еден долг период на развој, кога различните видови на линеарното А писмо сè уште биле во употреба на Крит, сè повеќе и повеќе грчки зборови биле употребувани од минојските писари на „прото — Бе“ писмото, особено од оние што работеле на копното во грчка јазична средина. Во својот јазик тие можеле да употребуваат и грчки термини за продуктите што ги регистрирале, слично на писарите во хетитската империја кои употребувале не само позајмени термини, а и морфолошки и синтаксички елементи. Во исто време и поради исти причини минојските писари усвоиле и метрички систем, различен од оној што се употребувал во линеарното А писмо. На сличен начин дошло до мешање и на хеладски со минојски култови.

Макар што уделот на грчки зборови во линеарот Бе бил случаен, јазикот на писмото што се развил делумно на копното и делумно на Крит, станал неразделно смешан, еден вид трговски жаргон како „Chinook, Russenorsk, или Pidgin English“, теза порано лансирана од S. Levin (в. Ж.А. XV, 2, 1966, 481—483).

Очигледни писарски грешки и стилски варијанти во линеарното Ве писмо Hooker, како и Levin, ги смета за примеси на морфолошки и синтаксички елементи од друг негрчки јазик. Бидејќи меѓу авторите со кои Н. води полемика се спомнува и моето име, сметам за потребно да одговорам на забелешките во врска со статусот на јазикот од линеарните Ве плочки.

Познато е дека секој јазик што претрпел влијание од други јазици, усвоил од нив и некои зборови. Во почетокот тие не се адаптирани кон фонетиката и морфологијата на јазикот што ги позајмил. Но со текот на времето, ако тие зборови се употребуваат почесто, постепено се натурализираат. Никој не оспорува дека во линеарното Ве писмо, независно при какви околности тоа било создадено, на почетната стадија од развојот имало силно влијание од минојскиот Крит. Не е исклучено дека со позајмувањето на писмото, грчкиот позајмил извесен број зборови, можеби и некои морфолошки и синтаксички црти од минојскиот. На сличен начин во првите словенски преводи од грчки Кирил и Методиј пренесле голем број грчки зборови за апстрактни теолошки и црковни поими, а уште поголем број изрази скроиле со средства од словенскиот според грчки образци, како *добродѣиель* наспроти *εὐεργέτης*. Исто така има засилена употреба и на некои синтаксички особености по углед на грчкиот, на пр. конструкцијата на датив апсолутен наспроти грчкиот генетив апсолутен. Но јазикот на тие преводи е словенски, а не мешан грчко-словенски.

Слична е положбата и на јазикот од линеарот Бе. Така, од KN Ws 8497 се гледа дека била во употреба када за капење, позната под предгрчкото име *a-sa-mi-to* *ἀσάμιθος*, но во пилските плочки (сп. Тп 996.1) се јавува друг грчки збор за ознака на овој предмет — *re-wo-te-re-jo* *lewotretioi* (подоцна *λωυτρήν*). Овој збор покажува фаза од подоцнешниот развој на грчкиот јазик. Многубројни архаични грчки зборови, а не само заемки како *ἀσάμιθος*, од микенско време, подоцна можеле да изгледаат необични и да бидат заменети со понови изрази од сопствени извори. Така, зборови од линеарните Ве плочки што не можат да се објаснат со средства од подоцнешниот грчки не се доказ дека и тие не му припаѓале на грчкиот. Само во случај ако бројот на таквите зборови е извонредно голем, би можеле да се сомневаме дека плочките се пишувани на грчки јазик.

Познато е дека во линеарните Ве текстови околу 75% од зборовите се лични имиња. Забележително е дека еден голем број од нив, во Кнос многу повеќе отколку во Пил и во другите микенски центри, не се поддаваат на грчка етимологија. Но независно од тоа, некои од нив се адаптирани кон грчката флексија, како што се гледа од споредбите со варијантите во линеарното А писмо: *di-de-ru: di-de-ro, qa-qa-ru: qa-qa-ro* и др. Има натписи чиј текст се состои само од лични имиња придружени од идеограми и бројни знаци. Бидејќи еден голем број од имињата, особено во кноскиот архив, се очевидно негрчки, се добива впечаток дека јазикот на натписот не е грчки. Но фактот што се јавуваат овде и грчки имиња на лица од сите слоеви на општеството, јасно покажува дека Грци живееле на Крит во хеладскиот период. Фактот, пак, што се јавуваат и негрчки лични имиња во парови поврзани со енклитиката *-qe*, сп. KN L 588 *i-ku-tu-re ru-si-qe., a-pa-i-ti-jo* [*Hāphaistios*] *Ἡράστιος ze-me-qe* и др., јасно покажува дека плочката е написана на грчки.

Обидот на Hooker да го претстави ивн *-qe* како предгрчки и негрчки суфикс во изразот *e-ke: e-ke-qe* од пилската Е серија е неоснован. Писарот бр. 43 што ги написал прелиминарните Аβ плочки и бр. 41, автор на Еο плочките најчесто го пишуваат глаголот *ἐχει* со енклитиката *-qe* (*te*), а писарот бр. 1, што ги составил Еρ и Еп списоците врз основа на белешките од писарите бр. 43 и 41, пак, енклитиката ја изостави, освен во случаите каде што буквално го препишува текстот од Еβ и Еο плочките. На стр. 66 Н. изјавува: „In texts so rigidly formulaic as these, it would be intolerable to suppose that the scribe of the Ερ tablets retained or omitted *-qe* at random“ и се обидува да го објасни тоа како: „inheritance from Lin. Α, or from some script related to it“. Ваков формален однос кон текстот, навистина може да го доведе човека до апсурдни заклучоци. Знакот со фонетска вредност на *-qe* (*-te*), познат и од линеарот Α, може да исполнува различни функции. Но во изрази како *e-ke-qe* (*ekhei que*) и во поврзување на парови, сп. *wa-ra-pi-si-ro i-jo-qe* *Ῥραπισίλος* и синот или *o-to-wo-*

wi-je tu-ka-te-ge 'О и ќерката', за што има јасни паралели кај Хомер и во латинскиот, нема сомнение дека овој постпозитивен сврзник е индоевропски и грчки.

Очигледни писарски грешки, како *pe-ro-ro*, наместо *o-pe-ro* во МУ Ge 604.5, и др. Н., како и Levin, ги смета за позајмени негрчки зборови или морфолошки и синтаксички форми. Во Тп 316 v. 5 допушта писарска грешка: *a*, наместо *a-ke*, но во *pu-ke* (МУ Ge 604.5) и во *ke-e-pe*, наместо *ke-po* (Ge 604.1) гледа негрчка падежна форма. Всушност, првите пет имиња од МУ Ge 603 се повторени во Ge 604 само во друг падеж. Во Ge 603, каде што се определуваат задолженија, имињата се во номинатив, а во Ge 604, каде што се бележи долг на некој од тие лица, имињата се во падеж што озчува аблативски однос. Името *ke-po* е веројатно од *-s*- основа и инстр. -абл. *ke* завршува на *-e-e*, како *e-re-e* од *ἔλος*, а *pu-ke-<o>* *-o*-основа, не се разликува по форма од ном.

При пишувањето писарите, на линеарните Бе текстови, изгледа, ги изговарале слоговите како што прават и малите деца. Цртањето на силабограмот *ke*, кое бара 8—9 потега врз незгодна материја за пишување каква што е глината, го забавило пишувањето на името **ke-pe-e* во правилна форма и дошло до разменување на местата од крајните *pu-ke-<o>* *pe-ro-(ro)* два слога, а во *pu-ke-<o, o>-pe-ro-ro* се допуштени две грешки поради слични причини (повеќе в. во Ж.А. XV, 1, 1965, 46—59).

Грешките се неизбежни и денес не само во ракописи, туку и во печатени изданија. Самиот Ноокер им искажува благодарност на графичките работници од Саламанка за внимателната и експедитивна работа. Но и покрај корекциите што биле извршени од Редакцијата на *Minos* и од самиот автор, не се очистени сите печатни грешки, во оваа, технички убаво издадена книга. На стр. 20 авторот тврди дека 23 знаци се заеднички за линеарното А, Бе и пиктографското писмо и упатува на илустрациите од стр. 75, каде што има 22 знака. На стр. 21 р. 3 озгора пишува *mathod*, наместо *method*, а стр. 40, р. 3 оздола стои *scould* наместо *should*, на стр. 63 р. 4 озгора стои *provius*, наместо *previous*. Зар вакви случајни пропусти треба да се објаснуваат со другојазични елементи, зашто тие на англиски не значат ништо?

*
* *

Читајќи ја оваа книга човек стекнува впечаток дека авторот пристапил со однапред поставена цел да докаже дека јазикот на линеарните Бе плочки е еден мешан жаргон. Тој сака да докаже дека „негрчките“ елементи биле минојски, одн. семитски, но не објаснува што означуваат тие, на пр. она *e-ke-ge*, *ke-e-pe* и др. Методолошки е неоправдано да се пристапува кон интерпретацијата на микенските текстови со предрасуда дека тие не се, барем не исцело, на грчки и потоа да се изнасилуваат факти за да се докаже таа теза. Книгата на Ноокер потекнува од средината на оние автори што како Gumah, кого Н. често го цитира, скептички се однесуваат кон дешифрирањето на линеарното Бе писмо. Затоа ова книга треба да се чита *cum grano salis*.